

Eugen STRĂUȚIU

Doctor în istorie, profesor universitar la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, director al Centrului de Cercetare în Științe Politice, Relații Internaționale și Studii Europene, redactor-șef al revistei „Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean”. Domenii de preocupare: istorie locală, științe politice, relații internaționale, studii de securitate. Cărți publicate: *Cămăși verzi, stindarde roșii. Pagini din trecutul relațiilor româno-evreiești*. Sibiu: Editura Continent, 1996; *Sibiul între medieval și modern*. Sibiu: Editura Etape, 2000; *Etnie și conviețuire interetnică în sudul Transilvaniei. Experiența Țării Secașelor*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2012; *Miercurea Sibiului. Monografie*. Sibiu: Editura Astra Museum, 2016; *The Transnistrian Conflict Files*. Sibiu: Editura Technomedia, 2017; *Transnistrian Bibliography*. Sibiu: Editura Technomedia, 2019.

ORIGINILE SIBIULUI MULTIETNIC

Orașul Sibiu își are originea în valul colonizator produs prin mișcarea populațiilor de origine germană pe timpul regelui ungar Geza I (1141–1161). Prima atestare documentară, sub demunirea „Cibinium”, se consemnează în textul unui document datat în anul 1186, în cancelaria lui Bela al III-lea (1172–1196) [1, p. 37-39]. Despre sași ca locuitori ai Sibiului aflăm pentru întâia dată într-un document care poartă semnătura papei Celestin al III-lea, pe care figurează data de 20 decembrie 1191 [2, p. 1-2].

Rolul administrativ, religios și economic central al Sibiului în organizarea ansamblului comunităților săsești din Transilvania a fost legiferat de către *Diploma Andreiană* (1224) în următorii termeni [3, p. 144-146]: „(...) tot poporul, începând de la Orăștie până la Baraolt, împreună cu pământul secuilor din Sepsi și cu pământul Daraus să fie un popor și să se socotească sub un jude, desființându-se din rădăcină toate comitatele, afară de cel de Sibiu. Iar comitele Sibiului, oricine va fi, să nu cuteze a orândui (dregător) în sus zisele comitate, decât numai dintre cei ce locuiesc între dânșii; și poporul să-l aleagă pe acela care va părea mai potrivit. Și nimeni în comitatul Sibiului să nu cuteze a cumpăra (funcții, n.n.)

cu bani. Iar pentru folosul cămării noastre să fie datori a plăti pe an cinci sute de mărci de argint. Vrem ca nici un stăpân predial sau oricine altul, care se află între hotarele lor, să nu fie scutit de această dare, afară de cei care se vor bucura de un privilegiu osebit pentru aceasta. Le mai îngăduim ca banii pe care vor fi datori, precum se știe, să ni-i plătească, să nu se măsoare cu altă măsură decât cu marca de argint, pe care le-a dat-o tatăl nostru Bela, de prea fericită amintire, adică cu patru fertuni și jumătate, după măsura Sibiului, împreună cu denarul de Colonia, ca să aibă greutatea fără nici o deosebire. Iar trimișilor pe care îi va orândui Majestatea regală pentru strângerea acestor bani să nu lipsească a le plăti, pe fiecare zi cât vor petrece acolo, câte trei lotoni pentru cheltuielile lor. Vor trimite cinci sute de ostași pentru expedițiile regale în cuprinsul granițelor regatului și peste graniță o sută dacă regele va merge în persoană; iar dacă el va trimite pe un iobag al său în afara regatului sau spre ajutorul unui prieten al său, sau în treburile sale proprii, ei vor trimite numai cincizeci de ostași. Nici regele nu va putea să ceară mai mulți, nici ei nu vor fi datori a trimite. Pe preoții lor să și-i aleagă liber, pe cei aleși să-i înfățișeze (spre aprobare,

n.n.) și să le plătească dijmele și în toate drepturile bisericești să răspundă față de ei după obiceiul vechi. Voim să poruncim cu tărie ca pe dânșii să nu-i judece nimeni decât noi sau comitele de Sibiu, pe care îl vom așeza noi la locul și la timpul său. Dar, sub orice jude se vor afla, să fie judecați numai după dreptul obișnuit și nimeni să nu cuteze a-i chema înaintea noastră, afară atunci când pricina lor nu s-ar putea hotărî în fața judeului lor. Iar afară de cele mai sus zise, le-am dat pădurea Blahilor și a Pecenegilor, dimpreună cu apele, ca să le folosească împreună cu sus numiții Blahi și Pecenegi și să nu fie datori a face nici o slujbă pentru aceasta, bucurându-se de mai sus zisa libertate. Apoi le-am mai îngăduit ca să aibă o singură pecete, care să fie cunoscută de noi și de magnații noștri în chip lămurit. Iar dacă vreunul dintre dânșii ar vrea să se judece cu cineva dintr-o pricină bănească, să nu poată întrebuița alți martori înaintea judeului decât oameni care se află între hotarele lor, noi scutindu-i pe ei de orice jurisdicție.”

Acest document cu valoare constituțională este explicit în demonstrarea caracterului multietnic al regiunii date în administrare Sibiului, unde locuiau și români și pecenegi, care aveau păduri în proprietate și pe care urmau să le administreze împreună cu sașii.

În secolele următoare, Sibiul s-a auto-organizat ca un oraș exclusivist săsesc, în care dreptul de a alege și de a fi ales, exercitarea unei funcții publice, dreptul de a fi membru într-o breaslă sau de a face comerț erau strict condiționate de apartenența la „națiunea” (în sens medieval) săsească. Chintesența instituțională a acestei organizări o reprezintă Comunitatea („Centumviratul”), înființată în 1495. Comunitatea era formată doar din proprietari de case în localitatea respectivă, în special din reprezentanți ai vecinătăților și breslelor, liberi profesioniști, literați, administratorii localității. Erau excluși străinii,

militarii, clericii, senatorii din magistrat, persoane fără avere și persoane care se aflau în cercetare penală. În ceea ce privește etnia centumvirilor, aceștia trebuiau să fie sași sau germani imigranți (vezi decizia Centumviratului din Sibiu din anul 1614) [4, p. 85]. Proprietarii de case erau, de asemenea, în mod obligatoriu, sași.

Suzeranitatea otomană asupra principatului Transilvaniei (1541–1699) nu a interferat cu formele de organizare politico-administrative tradiționale, privilegiile săsești rămânând neatinse.

O nouă epocă istorică a debutat odată cu intrarea trupelor habsburgice în principat, în 1685; treptat s-a instituit subordonarea administrativă față de Viena, care a fost consfințită în plan internațional prin Tratatul de la Karlowitz (1699).

În noua arhitectură, rolul etniei săsești a crescut, ca aliat natural al regimului habsburgic; odată cu aceasta, și rolul Sibiului s-a consolidat, atât în cadrul Marelui Principat al Transilvaniei, cât și în cadrul „Fundus Regius” (suma teritoriilor administrate de către națiunea săsească). Deja în 1691 *Diploma Leopoldină* a confirmat toate privilegiile de tip medieval ale națiunii săsești. În 1692 Sibiul a fost proclamat capitală a Transilvaniei, iar liderii politici ai sașilor primeau funcții și onoruri în Marele Principat.

Primele afirmări românești

Așadar, începutul secolului al XVIII-lea ne arată, în continuare, un Sibiu „curat” din punct de vedere etnic. Românii, care alcătuiau majoritatea în satele vecine, aveau rolul de forță de muncă pe proprietățile agricole ale sașilor sibieni și furnizori de produse agricole pe piața locală. Acestora le era îngăduit să intre în oraș, în zilele de târg, cu produsele lor, dar erau obligați să părăsească interiorul zidurilor cetății la lăsarea întunericului.

În aceste condiții, o comunitate semnificativă de români s-a constituit în afara zidurilor, pe

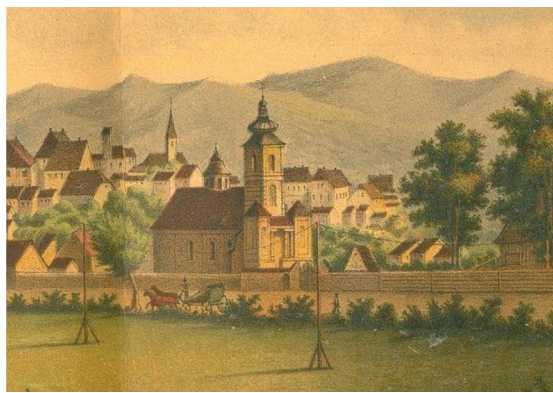

Sibiul în 1808. Pictura de Franz Neuhauser

malul râului Cibin. Aceștia erau iobagi la fermele sașilor (la fermele din Sibiu ale contelui Haller, documentele vorbesc de 25 iobagi în 1725) [5, p. 148], sau, în majoritatea cazurilor, erau oameni liberi care se angajau ca zilieri. Această suburbie se numea „Maieri”, iar în mod accidental era locuită chiar de câțiva unguri și țigani. Primul recensământ („conscriptie”) a măierilor s-a executat în 1711, cu scopul de a-i supune impozitelor. Cel din 1721 arată că măierimea era formată din 211 familii, impuse cu 1.180 florini [5, p. 152].

În 1746 Maierii au fost delimitați drept cartier aparte al orașului [6, p. 17]. Locuitorii au fost recunoscuți ca aparținători orașului, adoptându-se regulamente cu privire la zonele unde au dreptul să locuiască, să-și crească animalele, să cultive grădini [7, p. 253-254]. Acestora li se stabilea un impozit pe animale și altul pe cap; li se impunea să servească proprietarului pământului pe care locuiau o zi pe săptămână, fiind declarați uzurari și nu proprietari ai pământului; li se interzicea să poarte anumite articole de îmbrăcăminte specifice orășenilor [7, p. 292]. Este evident că măierii nu devin cetățeni ai orașului; în 1768 se întărea o dată în plus că românii n-au dreptul să locuiască în Sibiu [7, p. 253].

În toată această perioadă, breslele meșteșugărești rămân monopolul sașilor (care funcționează până la revoluția din 1848). Este o excepție că, în anul 1771, românul Marcu, fiu de iobag din Colun, era acceptat în breasla zidarilor – cu

Biserica Greco-catolică dintre Brazi în 1859

condiția de a-și exercita meseria numai pe teritoriul comitatelor și al scaunelor secuiești [8, p. 87-88]. Ca o regulă foarte strictă, aspirantul la statutul de ucenic în breaslă trebuia să prezinte „certificat de naționalitate” eliberat de biserica luterană, care să ateste că descinde din părinți sași [9]. De asemenea, românii le era strict interzis să deschidă prăvălii sau să lucreze în acestea, pe teritoriul orașului.

Speranțele românii care au acceptat confesiunea catolică în rit oriental, dând naștere unei biserici („greco-catolică”) care a primit promisiunea regimului că membrii săi vor avea egalitate politică în stat, s-au năruit repede. La Sibiu s-a educat episcopul greco-catolic Inochentie Micu, care a studiat la iezuiții din Sibiu, apoi continuând studii superioare la Tirnavia [10, p. 4]. Acesta este autorul primei tentative românești de a se așeza între zidurile cetății Sibiului. În 1734 baroneasa Ana Maria von Hochberg i-a dăruit o proprietate pe teritoriul orașului, dar autoritățile și comunitatea i-au făcut o categorică opoziție la încercarea de a intra în stăpânire [11, p. 21-22]. Cu tot sprijinul iezuiților din Sibiu, episcopul a fost nevoit să-și vândă sașilor proprietatea contra sumei de 200 florini [12, p. 122-123].

Așadar, românii greco-catolici rămâneau să se organizeze în afara orașului. În 1778 s-a pus piatra de temelie la „Biserica dintre Brazi”, cu hramul „Sf. Apostoli Petru și Pavel”. Clădirea s-a ridicat în stil baroc, cu clopotnița pe pronaos. A

fost terminată în 1784, iar iconostasul a fost pictat de cunoscutul pictor sas Iosif Neuhauser, în 1795 [6, p. 17-18]. Lângă această biserică s-a deschis prima școală a românilor măiereni, care și-a putut începe activitatea în anul 1783 [13, p. 128].

Românii ortodocși au cunoscut propria odisee. Sub persecuția regimului habsburgic, Mitropolia ortodoxă de la Alba Iulia și-a încetat activitatea în 1701; doar șirul de revolte ale credincioșilor a determinat Curtea de la Viena să accepte instalarea unui episcop la Rășinari (sat românesc din proximitatea Sibiului), în anul 1761. În 1770 a fost acceptat în funcția episcopală Sofronie Chirilovici. Acesta a obținut de la împăratul Iosif al II-lea (la acea dată co-regent) mutarea sediului episcopiei de la Rășinari la Sibiu (ungurii catolici deja aveau sediu episcopal recunoscut la Sibiu, dar episcopul Anton Bajtay, care era însărcinat și cu conducerea guvernului, s-a pronunțat împotriva). În ianuarie 1771, Sofronie Chirilovici cerea guvernului din Sibiu un sediu potrivit rangului episcopal în oraș, însă a fost refuzat. Episcopii ortodocși au rămas numai formal cu sediul la Sibiu, locuind de fapt într-o casuță modestă din Rășinari, și petrecând foarte mult timp în vizite canonice [11, p. 18-20].

Populația ortodoxă din Maieri era lipsită de biserică. În vremea episcopului Ghedeon Nichitici începuse o colectă, care a fost continuată de Gherasim Adamovici. Așa s-a putut ridica biserica de pe actuala Strada Lungă, unde ortodocșii, încă din 1762, foloseau o cameră drept capelă. Locul se afla la numai 175 pași de biserică unită, iar cimitirul celor două comunități era comun. În 1766 a început să se adune cărămida, dar guvernatorul Hadik a ordonat judeului regesc să ancheteze intențiile românilor și să oprească procesul de construcție.

Situația juridică discriminatorie în care se aflau românii și celelalte naționalități pe „Fundus Regius” (teritoriile administrate prin privi-

legii de către sași) a fost afectată, pentru întâia oară, prin decretul de concivilitate emis de către împăratul Iosif al II-lea la 22 martie 1781. Ortodocșii au primit dreptul de a achiziționa case și proprietăți pe „Fundus Regius” și în orașele săsești. Însă accesul la funcții și egalitatea drepturilor civile rămăneau nerezolvate [14, p. 89].

Așadar ortodocșii sibieni din Maieri au putut cumpăra terenul cu capela (1782), începând să ridice construcția bisericii. În 1792 s-a anulat dreptul românilor la concivilitate, iar episcopului Gherasim Adamovici i s-a pretins de către autoritățile sibiene să probeze încă o dată proprietatea asupra terenului. După discuții și tergiversări Magistratul Sibiului a aprobat încheierea construcției, care a primit hramul „Sf. Evanghelist Luca” [6, p. 19-21].

Subliniem că ambele biserici, greco-catolică și ortodoxă, s-au ridicat pe cheltuiala credincioșilor, fără ajutor de la stat sau administrația locală – așa cum au beneficiat celelalte confesiuni la ridicarea lăcașelor lor de cult.

Având rang administrativ superior (episcopie) și bazându-se pe un număr de credincioși semnificativ, comunitatea ortodoxă sibiană (deși dispusă în afara zidurilor și exclusă de la drepturile cetățenești) a fost mediul în care s-au plămădit primele proiecte spirituale românești, care au marcat Sibiul cu primele caracteristici multietnice.

Cadrul juridic așezat prin edictul de concivilitate al lui Iosif al II-lea, chiar dacă a devenit restrictiv prin reglementările de după moartea acestuia, a declanșat un val de proiecte cu șanse de realizare, chiar dacă opoziția administrației a fost îndârjită. Legea propusă dietei de către comitele Brukenthal în 1795, specifica: „Cel ce va obține pe teritoriul săsesc dreptul de cetățean și se va supune legii municipale, autorităților comunale și își va plăti regulat dările și nu va pretinde privilegii care ar putea tulbura ordinea legală,

poate să ceară dreptul la concivilitate.” Așadar, concivilitatea putea fi obținută numai individual, pe bază de merite și garanții evaluate de către autoritățile locale. Au beneficiat de această lege negustorul aromân Hagi Pop, care după depunerea jurământului în fața Magistratului și-a putut cumpăra cu casele din actuala stradă Andrei Șaguna și pe cea din Piața Mare [15, p. 720-721]. Cunoaștem și cazul negustorului Simion Jinarul din Maieri, care după ce a primit concivilitatea a fost aspru sancționat pentru că a găzduit persoane din afara orașului (români, desigur) [16, p. 2].

Pentru instituțiile bisericești, edictul a fost un semnal de eliberare și progres. La Sibiu s-au organizat primele forme de învățământ teologic, în 1786, sub conducerea directorului școlilor ortodoxe, Dimitrie Eustatievici. Acest curs era urmat și de către învățători; în anul 1787 funcționau 17 cursanți laici și 4 candidați la preoție [17, p. 18-19]. Din 1803 cele două cursuri s-au separat [17, p. 27]. Nu avem date despre locul desfășurării activităților didactice; cel mai probabil se utiliza o încăpere închiriată.

În 1809 împăratul a aprobat înființarea unui seminar ortodox, dar în lipsa fondurilor pentru dotare și profesori, consistoriul ortodox a decis să mai deparțe cu soluția cursurilor [17, p. 43]. Abia din 1811, condus de Gheorghe Lazăr, cursul de preoție a devenit sistematic și s-a planificat pe durata a șase luni [17, p. 36-37]. Peste zece ani, episcopul Ioan Moga a reușit să achiziționeze un sediu – o casă cu etaj pe actuala stradă Nicolae Bălcescu.

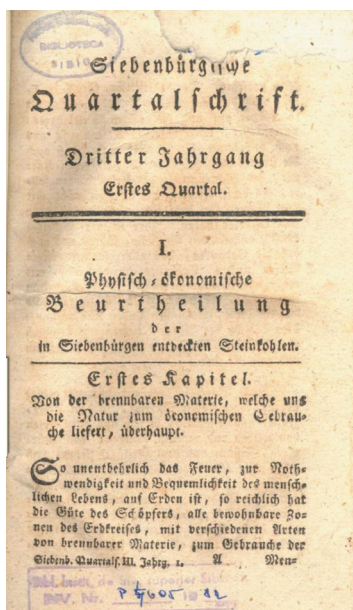
Alte inițiative culturale au asociat și reprezentanți ai greco-catolicilor, care locuiau și își desfășurau activitatea în afara Sibiului.

Cu scopul de a tipări un ziar, intelectualii români au constituit o „Societate a literaților”, care funcționa în anul în 1789. Erau membri „preoți, învățați, toți supușii Bisericii Răsăritului, dohtori, filosofi, istorici și alți mulți învățați.”

Se speculează că între membri figurau Gheorghe Șincai, Petru Maior, Samuil Micu, Gherasim Adamovici, Aron Budai, Radu Tempea, Vasile Aron, Sava Popovici, Naum Râmniceanu, Enache Văcărescu; niciunul dintre aceștia nu era locuitor al Sibiului [18, p. 9]. Inițiatorul și liderul proiectului era Ioan Piuariu-Molnar, care implicase și frați din loja francmasonică „St. Andreas zu den Drei Seeblaetern”: guvernatorul Bännfy s-a angajat să obțină aprobarea împăratului, iar tipograful Martin Hochmeister își asuma tipărirea. Gazeta urma să poarte titlul „Walachische Zeitung für den Landmann” („Foaie română pentru econom”) [19, p. 9]. Planul a căzut din cauze financiare. Nu s-a aprobat scutirea de taxe poștale, iar fondurile erau insuficiente. Se pare că a apărut doar primul număr, pe care G. Barițiu susține că l-a văzut în biserica românească din Ocna Sibiului, în anul 1852 [20, p. 90].

O nouă tentativă de a tipări ziar românesc s-a petrecut în 1793. Ioan Piuariu Molnar a cerut Cancelariei aulice permisiunea, dar i s-a răspuns „a-și vedea mai bine de o conștiincioasă îndeplinire a funcției sale de profesor.” Mai apoi Piuariu se adresează direct împăratului, promițând că redacția va dona 1.000 florini în contul războiului cu Franța, iar din încasări va dona 108 florini anual pentru școli. Memoriul a fost blocat de Cancelaria aulică, cu rezoluția: „nu este obiceiul a se trimite Majestății Sale petițiuni de ale singuraticilor indivizi.” [19, p. 19-23].

Proiectul a fost reasumat de „Societatea filosofească a neamului românesc din Mare Prințipatul Ardealului”, care s-a înființat în 1795. Era prima societate (nici sașii, nici unгурii sau alte naționalități nu făcuseră asta) de pe cuprinsul actualei României care-și propunea să trateze și științe exacte (ziarul săsesc „Siebenbürgische Quartalschrift” publica și articole științifice, dar nu era sprijinit de către o organizație cultural-științifică).

Siebenbürgische Quartalschrift

Tipograful Petru Barth obținuse, în decembrie 1794, aprobarea să poată tipări revista societății, cu condiția să fie cenzurată de episcopul Gherasim Adamovici, și „să nu se vândă, să nu se distribuie sau să se predea cuiva nici un exemplar în Ardeal.” Titlul aprobat era „Vestiri filosoficești și moralicești”, iar în planul său de lucru figurau teologia bisericii ortodoxe, geografie, fizică, matematică, filosofie, biografia principilor din Moldova și Țara Românească, istoria românilor, reguli dieteticești. De la Viena a venit o aprobare contradictorie [19, p. 1-15]. A fost sfârșitul eforturilor din Sibiu pentru ziar românesc. Lipsa gazetei a fost parțial suplinită prin calendare, primul dintre acestea tipărindu-se în 1793 [13, p. 139].

Rolul comercianților din „Compania grecească”

Populația ortodoxă a Sibiului a fost completată de către un element exterior, așezat la Sibiu din rațiuni economice, și care s-a intersectat destul de puțin cu românii autohtoni. Vorbim despre comercianții „greci” (aceștia erau aromâni, greci și de alte naționalități balcanice) care au primit privilegiul a desfășura comerț în oraș în anul 1636, prin bunăvoința principelui

Gheorghe Rackozi. „Grecilor”, la fel ca și românilor, le era interzis să cumpere proprietăți și să-și ridice biserici pe teritoriul orașului.

Prima lor biserică a fost construită în satul Bungard. Mai apoi, au ridicat o mică biserică pe Ulița Poplăcii (actuala Strada Moldovei). Companiștii au ținut mult la identitatea lor separată, rezistând la asimilarea în masa mare a ortodoxiei românești. În 1731 au respins categoric preot român, pretextând că aceștia nu cunosc limba greacă și nu au calități profesionale [21, p. 220-221].

În același timp, membrii companiei au ridicat biserica preluată ulterior de Mitropolia Ortodoxă și transformată în Catedrală mitropolitană. Piatra de temelie s-a pus în 1797, iar târnosirea s-a oficiat în 1800 [22, p. 7-8].

Odată cu ridicarea bisericii se construise și școală, dar și locuința pentru profesor. Aici a lucrat, la începutul secolului, cunoscutul iluminist Atanasie Stagiritul, care după întoarcerea sa în Grecia a editat cărți și a tipărit un ziar. Dar școala, în limba greacă, nu reușea să împiedice procesul de asimilare. În 1812 companiștii recunoșteau că pruncii lor nu mai vorbesc limba greacă [21, p. 238-239]. Ultimul preot grec a donat biserica Mitropoliei, în 1862.

Compania grecească a fost în permanent război cu comercianții sași. Aceștia au înființat, în 1709, „Societatea negustorilor sași din Sibiu”, care își propunea recâștigarea monopolului comercial pentru sași. Statutele societății au fost aprobate în 1748, iar grecii, armenii și fiscul au protestat imediat împotriva spiritului exclusivist al acestor statute.

Compania domina comerțul en-gros, exportul și comerțul de tranzit. În 1731 compania înregistra 38 membri, iar evoluția ei numerică la jumătatea secolului se prezintă astfel: 50 în 1737, 57 în 1739, 49 în 1740, 43 în 1745, 53 în 1750, 42 în 1760 [21, p. 212-213]. Remarcăm că între aceștia figurau și câțiva români olteni, care

Biserica greacă

au fost acceptați pe timpul când această provincie fusese alipită imperiului (1716–1739). În deceniul al șaselea al secolului al XVIII-lea, când afacerile companiei cunoșteau un regres, între staroștii companiei sunt consemnați românii Ioan Marcu, Toma Velera, Ioan Cincu [23, p. VIII-XIX].

O altă biserică zidită prin efortul companiștilor este cea din cartierul iozefin. Inscripția din altar ne proclamă: „Ziditu-s-au această biserică cu cheltuiala jupânesei Stanca Hagi Petru Luca și s-au săvârșit în anul 1789, iar în 1802 au rupt-o de tot jos (cutremurul, n. n.) și apoi din temelie s-au refăcut toată cu cheltuiala lui Hagi Constantin Pop.” Portretele ctitorilor (Stanca, Hagi Constantin Pop și soția lui, Păuna) sunt pictate în ulei în corul bisericii. Biserica a primit hramul „Bunavestire” [23, p. 18-19].

Celelalte naționalități

Maghiarii. Imediat după afișarea edictului de concivilitate din 1781, primii străini care au primit drepturi în oraș [24, p. 33] au fost maghiarii. Aceștia erau nobili și funcționari legați de structurile guvernamentale din Sibiu și au cumpărat case și terenuri în centrul orașului [25, p. 153]. Guvernatorul Bannfy și-a cumpărat casă

pe strada Cisnădiei (în anu 1799), pe care mai târziu a vândut-o episcopiei ortodoxe [26, p. 35].

Maghiarii au format un grup etnic și de interese distinct, de cele mai multe ori aceștia erau aliații politici ai sașilor. Împotriva reformelor iozefine maghiarii s-au pronunțat și ei în mod categoric; așa au procedat pe timpul adunării din vara lui 1788 în casa baronului Dietrich [26, p. 22-23].

Mulți maghiari care au rămas în Sibiu s-au germanizat, vorbind limba, mergând la biserici catolice, căsătorindu-se cu sași și săsoaice, preferând să frecventeze instituțiile culturale săsești. Proiectele lor naționale s-au concretizat în ziarul „Erdély Magyar Hirvivő”, apărut la 3 aprilie 1790, sub redacția lui Făbiàn Dàniel și Cserei Elek. În 1796 apărea un alt periodic maghiar, „A magyar nyelvüvelő társaság munkáinak első darabja”, care era creația unei societăți culturale întemeiate în 1791 [27, p. 209].

Evreii. Prezența evreilor în Sibiu este nesemnificativă în epoca ce ne interesează. Sibiul și „Fundus Regius” în general le erau puțin favorabile, în preocupările lor negustorești și cămătărești întâlnind concurența nimicitoare a grecilor, sașilor, armenilor. În 1804 erau în comitate 1.474 evrei, iar pe „Fundus Regius” – doar 25 [28, p. 8-10]. Nici evreii în tranzit sau cu afaceri nu erau bine primiți; așezarea lor definitivă în oraș era o falsă problemă. În 1798 Magistratul decidea că evreii aurari nu pot rămâne mai mult de trei zile în oraș [29], pentru a nu face concurență breslei aurarilor. De altfel se legiferase și un alt mijloc de a îndepărta evreii: taxa pe cap de 6 florini, în timp ce țăraniii plăteau doar 4 florini, iar iobagii – 2 [30, p. 105].

Țigani. Planul Sibiului din 1751 indică cea mai veche așezare țigănească în zona Porții Ocnei (Burgentor-Ziganie). În urma construirii acolo a unui orfelinat catolic (1767), țiganiii au primit alt teren de locuit, tot proprietate a ora-

șului, la Târgul Cailor. Alte case țigănești au fost ridicate în 1728, în fața Porții Cisnădiei, ulterior numărul locuitorilor țigani crescând și acolo, și în zona străzii Turnului [31, p. 95]. Pentru țigani, edictul de concivilitate a rămas ne semnificativ, aceștia dispunând de prea puține resurse financiare pentru a deveni proprietari pe teritoriul orașului. Din punct de vedere confesional, majoritatea lor covârșitoare era ortodoxă și a beneficiat de bisericile și chiar școlile confesionale ridicate de biserica ortodoxă.

Concluzii

După mai bine de șase secole de privilegii exclusive ale sașilor și ale confesiunii lor luterane la Sibiu (la fel ca în întregul „Fundus Regius” administrat de către sași), epoca iluminismului a produs primele breșe sistemice, care au deschis accesul celorlalte etnii spre statutul de locuitor, chiar dacă nu și spre statutul de cetățean.

Aceste începuturi nu s-au produs din inițiativa, voința și conștiința comunității locale, ci au fost impuse de către autoritatea centrală de la Viena. Măsurile au fost timide, parțiale, și au produs efecte puțin semnificative, dar, cu trecerea timpului, au devenit imposibil de oprit în ascensiunea lor. Acesta este rolul inițiator al gândirii iluministe, care are un specific în Imperiul habsburgic: este impusă administrativ, de la centru și nu este opera intelectualității revoluționare – așa cum au stat lucrurile în Franța. Românii, maghiarii, țigani, evreii și celelalte minorități datorează dreptul lor de a se stabili în oraș „bunului împărat”.

Alte procese istorice vor urma și vor dura încă un secol pentru ca Sibiul să devină acel centru multiethnic, multiconfesional, multicultural, așa cum îl cunoaștem astăzi, asumat ca atare de către locuitorii săi în mod conștient. O întinsă epocă istorică a fost depășită și chiar uitată. În fapt, nici nu putem formula criteriile și reproșuri

contemporane asupra unei epoci în care privilegiul și segregarea era regula, din vestul și până în estul Europei. Rămânem cu obligația să descriem și să explicăm, pentru că anumite explicații au relevanțe până astăzi.

Referințe bibliografice:

1. Binder, P. *Ein dokumentarische Hinweis auf die "Hospites" in Siebenbürgen (1186)*. În: *Forschungen zur Volks und Landeskunde*, 1976, vol. XIX, nr. 2.
2. Zimmermann, F., Werner, C. *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. vol I. Hermannstadt, 1892.
3. Năgler, T. *Așezarea sașilor în Transilvania*. ediția a doua. București, 1992.
4. Brusanowski, Paul. *Pagini din istoria bisericească a Sibiului medieval*. Cluj-Napoca, 2007.
5. Dumitrescu-Jippa, Alexandru, Nistor, Nicolae. *Sibiul și ținutul în lumina istoriei*. Vol. I. Cluj-Napoca, 1976.
6. *Arhiepiscopia Sibiului – pagini de istorie*. Sibiu, 1981.
7. Müller, Georg. *Stuhle und Distrikte als Unterteilungen der siebenbürgisch-deutschen Nationsuniversität 1141-1876*. Hermannstadt, 1941.
8. Lupaș, I. *Contribuțiuni la istoria ziaristicii românești ardeleni*. Sibiu, 1926.
9. Astfel de certificate la Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale. *Documente de breaslă*. 701, Gbr. nr. 82, 83.
10. Racotă, T. *Ion Inochentie Micu*. Sibiu, 1944.
11. Lupaș, Ioan. *Sibiul ca centru al vieții românești din Ardeal*. Cluj, 1928.
12. Bunea, Augustin. *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*. Blaj, 1900.
13. Nistor, Nicolae, Marinescu-Frăsinei, M. N. *Sibiul și ținutul în lumina istoriei*. vol. II. Cluj-Napoca, 1990.
14. Dumitran, D. *Reacții transilvănene la Edictul de toleranță iosefin*. În: *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 2004, nr. 8.
15. Cristea, A. *Românii din Sibiul anului 1820*. În: *Transilvania*, 1941, vol. XLVII.

16. Popescu, G. *Dascălul Simion Jinarul*. În: Flacăra Sibiului, 1965, nr. 3601/ 20 noiembrie.
17. Păcuraru, Mircea. *Două sute de ani de în-vățăământ teologic la Sibiu (1786-1986)*. Sibiu, 1987.
18. Pop, Emil. *Societatea filosoficească a Neamului Românesc în Mare Prințipatul Ardealului din 1795*. În: Transilvania, 1946, vol. LXXVII, nr. 1-4.
19. Chendi, Ilarie. *Începuturile ziaristicii noastre (1789–1795)*. Orăștie, 1900.
20. Popa, T. *Primul gazetar român din Transilvania. Personalitatea oculistului Ioan Piuaru*. În: Societatea de mâine, 1942, nr. 19.
21. Camariano, N., *L'organisation et l'activité culturelle de la compagnie des marchands grecs de Sibiu*. În: Balcania, 1944, nr. VI.
22. *Catalogul documentelor referitoare la viața economică a Țărilor Române în sec. XVIII–XIX*. Vol. I, București, 1966.
23. Iorga, Nicolae. *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*. București, 1989.
24. Sigerus, Emil. *Chronik der Stadt Hermannstadt 1100-1929*. Hermannstadt, 1930.
25. Dima, Alexandru. *Sibiul*. București, 1940.
26. Klima, H. *Guvernatorii Transilvaniei. 1774-1867*. Sibiu, 1943.
27. Lupaș, I. *Din istoria Transilvaniei*. București, 1988.
28. Lebrecht, M. *Versuch einer Erdbeschreibung Grossfürstenthums Siebenbürgen*. Hermannstadt, 1804.
29. Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale. *Documente de breaslă (32)*, Breasla aurarilor, 43 II, cutia 3.
30. Surdu, B. *Dezvoltarea social-economică a Transilvaniei în secolul XVIII*. În: Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj, 1960, nr. III.
31. Străuțiu, Eugen. *Sibiul între medieval și modern*. Sibiu, 2000.

Originile Sibiului multiethnic

Rezumat. Orașul Sibiu a fost întemeiat de către coloniștii sași pe timpul regelui ungar Geza I (1141–1161). Încă de la fondare, târgul Hermannstadt și-a adoptat statute și regulamente care excludeau celelalte comunități etnice (definite prin confesiunea lor religioasă), în baza privilegiilor regale și întărite în secolele următoare de către principii Transilvaniei. Românii (ortodocși și greco-catolici), negustorii proveniți din Balcani, maghiarii și celelalte etnii au primit dreptul de concivilitate abia în 1781, prin edictul împăratului Iosif al II-lea. Prin aceasta, membrii celorlalte etnii puteau să cumpere case și terenuri pe teritoriul orașului, dar încă erau menținuți în afara drepturilor politico-administrative. Așa au început a se ridica bisericile ortodoxe și greco-catolice, de unde vor porni primele inițiative culturale românești. De aici începe istoria multiethnică și multiconfesională a Sibiului, care a avut nevoie de încă un secol pentru a accepta deplina egalitate a locuitorilor săi.

Cuvinte-cheie: Sibiu – Hermannstadt, privilegiile săsești, concivilitate, multiethnic, multiconfesional.

The Origins of the multiethnic Sibiu

Abstract. The city of Sibiu was founded by the Saxon colonists during the rule of the Hungarian king Geza I (1141–1161). Since its founding, the Hermannstadt/ Sibiu has adopted statutes and regulations that excluded the other ethnic communities (defined by their religious confession), based on royal privileges and strengthened in the following centuries by the Transylvanian princes. Romanians (Orthodox and Greek Catholics), merchants from the Balkans, Hungarians and other ethnicities were given the right to concivility in Sibiu only in 1781 by the edict of Emperor Joseph II. Through this, members of other ethnic groups could buy houses and land on the territory of the city, but they were still kept out of political and administrative rights. This is how the Orthodox and Greek-Catholic churches began to rise, from where the first Romanian cultural initiatives will start. This is where the multiethnic and multiconfessional history of Sibiu begins, which took another century to accept the full equality of its inhabitants.

Keywords: Sibiu – Hermannstadt, Saxon privileges, concivility, multi-ethnic, multi-religious.